

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821:161.2-1«19/20»

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-2/29>

Анісімова Н. П.

Бердянський державний педагогічний університет

«У ЦЬОМУ СВІТІ, ДЕ ТЕБЕ НЕМА...»: ХУДОЖНЯ ВЕРСІЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИХ МОТИВІВ У ЛІРИЦІ ІГОРЯ РИМАРУКА

У статті досліджуються особливості художнього втілення екзистенціалу самотності у поезії представника покоління 80-х рр. ХХ ст. Ігоря Римарука. Об'єктом дослідження є збірки віршів «Сльоза Богородиці» та «Бермудський трикутник». Теоретико-методологічною базою дослідження стали ідеї праць філософів-екзистенціалістів: Мартіна Гайдеггера, Тейяра де Шардена, національного мислителя Григорія Сковороди. Розглянуто особливості авторської інтерпретації мотивів самотності, тиші, мовчання, болю, висвітлено їхню роль в ідейному задумі поетичних творів. З'ясовано художнє навантаження важливих прийомів поетики: метафоричності, парадоксальності, естетичної тавтології, евфонії, градації. Охарактеризовано образ ліричного суб'єкта, що постає Поетом-інтровертом, для якого самотність є необхідною умовою творчого натхнення. Визначено естетичну оригінальність і художню своєрідність низки поетичних текстів Ігоря Римарука. Простежено еволюцію у розвитку екзистенціалу самотності. У ліриці 1980–1990-х рр. переважає мотив «космічної самотності» як Божої благодаті, необхідної умови творчого натхнення, органічної злитості ліричного суб'єкта зі світом природи, що допомагає йому здолати тягар самотності, вистояти, набути духовної сили. В останній (надрукованій за життя поета) збірці «Бермудський трикутник» починає лунати мотив самотності як покари, як вияву болю та відчаю; ліричний суб'єкт не має духовних сил змагатися з руйнівним впливом самотності, протиставляти йому активну життєву позицію; у поєдинку зі світом він виходить переможеним, покірно очікує неблаганну смерть.

Проаналізовано пов'язані з екзистенціалом самотності категорії тиші, мовчання, болю. У контексті духовної ситуації в Україні 80–90-х рр. ХХ ст. актуальним стає мотив «озвученого» мовчання, оскільки Поет має донести свої ідеї до кожної людини, якій не байдужа доля нації. «Тиша» в І. Римарука також «озвучена»: вона наповнена голосами і звуками, пристрастю й емоціями. Простежено переклики між типологічно подібними текстами І. Римарука та австрійського поета Р. М. Рільке. У вираженні мотиву самотності виокремлено спільні та відмінні риси у творчості двох поетів-модерністів.

Ключові слова: лірика, мотив, екзистенціал, самотність, тиша, мовчання, парадокс, поет-інтроверт, ліричний суб'єкт, евфонія, еволюція.

Постановка проблеми. У ліриці Ігоря Римарука, одного з чільних представників поетичного покоління 1980-х рр., простежується незаперечний зв'язок авторського світобачення з екзистенціальною філософською думкою. Суголосно естетичним засадам «вісімдесятників» поет рішуче відкинув ідеологічні канони та приписи «соцреалізму», замінивши останні художнім переосмисленням провідних категорій філософії екзистенціалізму: самотності, тиші, мовчання, відчаю, болю. Творчість І. Римарука, як й інших представників покоління 80-х рр. ХХ ст. (В. Герасим'юка, І. Малковича),

засвідчила прихований бунт поетів проти «ідеологічної вічності» (В. Моренець), тож є всі підстави віднести її до онтологічного напрямку в поетичному дискурсі цієї генерації [10, с. 97]. Філософський струмінь у ліриці констатував свідому нонконформістську поставу «вісімдесятників», які в естетичній площині виступили духовними новаторами, звернувшись на межі тисячоліть до важливих проблем людської екзистенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про роль самотності в екзистенціальному вимірі писало чимало філософів: українських та зару-

біжних. У вітчизняному літературознавстві спостерігаються спорадичні спроби філософського прочитання поезії лідера генерації 1980-х рр. Зіставлення з окремими положеннями екзистенціальної думки під час прочитання лірики представників цієї генерації здійснили М. Ільницький, Ю. Ковалів, В. Моренець, Е. Соловей, Г. Яструбецька та інші, які наголосили на тяжінні поетів до трансформованих філософських мотивів. Так, М. Ільницький ще у 80-ті рр. ХХ ст. акцентував увагу на посиленні в ліриці особистісного начала, актуалізації онтологічних мотивів [7, с. 10–63]. Незважаючи на певні теоретичні здобутки, аналіз екзистенціального складника у поезії покоління «вісімдесятників» наразі лишається малодослідженою цариною українського літературознавства. Стилі рецензії чи критичні відгуки, попри слушні і цікаві спостереження, не дають цілісного і всебічного уявлення про художньо-філософську специфіку поетичного світу І. Римарука. Наразі ще ніхто з літературознавців не зробив спроби висвітлити естетичні аспекти екзистенціалу самотності у різних його виявах: проблемному, поетикальному, образно-стильовому.

Постановка завдання. У статті ставимо собі за мету проаналізувати сутнісні риси художніх моделей екзистенціалу самотності, а також близьких до нього категорій тиші, мовчання, болю. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові ідеї екзистенціалістів М. Гайдеггера, Т. де Шардена, а також філософські концепти праць національного мислителя Г. Сковороди. Принагідно використані окремі сутнісні положення студій сучасних дослідників [6; 9].

Об'єктом дослідження є вірші зі збірок І. Римарука «Сльоза Богородиці» (2007 р.) та «Бермудський трикутник» (2007 р.); до контексту розвідки залучаються типологічно подібні ліричні тексти Р. М. Рільке, видані у книзі «Сто поезій» у перекладі М. Фішбейна.

Виклад основного матеріалу. Естетичне інтерпретування екзистенціалу самотності в художньо-поетичному вимірі виразно простежується у ліриці майже всіх представників генерації 1980-х рр. (Ю. Андруховича, В. Герасим'юка, П. Гірника, О. Забужко, С. Короненко та інших). В. Герасим'юк образно окреслив стан самотності як всезагальну, онтологічну бездомність збірного образу української людини на зламі епох: «Де прихилити голову? Немає / обителі на цій землі, нема / пристанища на світі, де тьма / над головою демонів літає» («Стилізація: сонет») [3, с. 59]. У поезії І. Римарука постають дещо

відмінні ракурси в естетичному втіленні самотності. Поет уникає мотиву бездомності, самотності в її негативному наповненні, надаючи натомість перевагу двом художнім моделям, що постають у діалектичній єдності та антагоністичності: по-перше, «космічній самотності», що сприймається ліричним суб'єктом як вияв Божої благодаті, необхідна умова самозаглиблення, самоспоглядання – невід'ємні супутники творчого натхнення, збереження внутрішньої свободи та самоідентичності; по-друге, самотності як карі Божій, яка зумовлює руйнування людської особистості [8, с. 21–51].

У збірках 1980–1990-х рр. («Висока вода», «Діва Обида», «Сльоза Богородиці») переважає перший тип самотності, сенс якої прочитується у світлі ідей Г. Сковороди. Український мислитель вважав, що будь-яка людина повинна пізнати себе, свій внутрішній світ, своє призначення на землі, знайти єдино можливий шлях до Бога, пережити щастя єднання з Ним: «Чи ж сподіваєшся відшукати рай поза Богом, а Бога – поза душею своєю? Щастя твоє і мир твій, і рай твій, і Бог твій у середині тебе є» [14, с. 422]. Філософ стверджував, що шлях до самопізнання полягає у самотності, яку сприймав як основну передумову духовного буття людини, пізнання нею свого місця у світі. Основними філософськими постулатами мислителя є: втеча і відмежування від гріховного, абсурдного світу; усамітнення особистості у відлюдному місці (у пустелі, лісі, на пасіці з бджолярською хатиною) та щирі молитви, звернені до Бога. Філософія Г. Сковороди є логічним продовженням і розвитком ідей зі Святого Письма. Зокрема, в Євангелії йдеться про необхідність кожного індивіда побути сам на сам для спілкування з Богом: «Ідіть самі одні осторонь, десть на самоту, а й відпочиньте трохи» (Мр. 6:31).

Звернімося до поетичних текстів І. Римарука, якому була близька філософія Г. Сковороди. У вірші «Угледии себе у воді – і запитуєш...» ідеї мислителя трансформуються в образі Поета-інтроверта, який усамітнюється з метою самозаглиблення і здобуття творчого натхнення: «Безлюдніє – слово... / Оце – обезлюдніло вже, / й дарма ти тримаєш його, / бережеш непочате: / на музику моря лягають слова будь-які. / А страшно – додому, / де будеш до ранку мовчати / в осіннє розсіпане сіно, / в сухі будяки...» [11, с. 129]. Поет використав оригінальний художній прийом: його ліричний суб'єкт – Поет-самітник, інтроверт, досягає бажаної самотності, вдвигляючись у води моря. У плінних водах він бачить лише своє відображення, подумки

ведучи діалог зі своєю душею. При цьому «чайки і яхти... крізь пальці течуть, як пісок», уся навколишня дійсність ніби втрачає зримі матеріальні обриси: Поет лишається наодинці зі Словом, загугляючи долонею очі. Образ римарукового «обезлюдного слова» символізує самотність, без якої неможливий стан творчого екстазу, горіння й осяяння, а найважливіше – пізнання істинного сенсу засад християнства. Згідно зі вченням Г. Сковороди герой І. Римарука надає перевагу заглибленню у внутрішній духовний світ, завдяки чому досягає злиття з Богом, єднання з Ним.

М. Мовчан конкретизував основні види самотності, які простежуються в екзистенціальній думці: самотність-усамітнення, самотність-бездомність, самотність-відповідальність, самотність-незлиття [9, с. 129]. Дослідник, зокрема, зауважив: «Самотність визначається як утрата двох відношень: зв'язку із собою і соціальним світом... Людина повинна мати «дім», як в об'єктивному, так і в суб'єктивному значеннях. Природа самотності полягає в себелюбстві суб'єктивного духу, його прагненні зміцнити власну самість без відношення її з діяльністю об'єктивного світового духу» [9, с. 127]. Варто зазначити, що в І. Римарука наскрізним є екзистенціал самотності-усамітнення. «Космічна» самотність тлумачиться як органічна злитість ліричного суб'єкта з природою, із сакральним світом Бога, що допомагає йому здолати тягар самотності, вистояти, набути духовні сили для творчості, дерзання і любові: «У цьому світі, де тебе нема, – / нема й дерев, і зливи, що на плечі / деревам пада, – тільки порожнеча, / яку не поділити між двома» [11, с. 44]. Простежується парадоксальність поетичного мислення: попри загально позитивне наповнення, самотність спричинює відчуття порожнечі навколишнього світу, коли природа перетворюється на пустку: з неї навіть зникають дерева і зливи перестають запліднювати землю. Самотність у поета колористично забарвлена: її супроводжують темно-сірі, похмурі барви пустки, темряви, безнадії: «Вростивши очі в сутінь мовчазну, / читаю, мов у древнім заповіті, / що лиш тоді знайдусь у цьому світі, / коли тобі пів зливи одчахну» [11, с. 44].

Кульмінацією та своєрідним нагнітанням екзистенціалу самотності є стан самотності, який автор передає каскадом порівнянь і прийомом анафори та апунктуації: «один як перст у цьому світі / один як звір – / ні слова несамотити / ні поговор / ні в забутті ні в алфавіті / ні дар ні хрест – / один як звір у цьому світі / один як перст». Поет трансформує відомий біблійний

образ гіркої душі, випити яку ліричному суб'єктові доводиться у цілковитій самотності: «а ще один і ще одніша / а геть одна / в якій чаша найгіркіша / бо вже – до дна» [11, с. 170]. Вірш «Один» побудований на прийомі парадокса: самотність-самотність завдає болю, вона ж є необхідною умовою протидії обставинам, які спричинюють «зойк розіпнутого слова» [11, с. 171]. Вірші І. Римарука часто містять внутрішню суперечність, сенс якої полягає в одночасному ствердженні істинності та хибності судження [5, с. 181]. У такому підході – кардинальна відмінність І. Римарука від інших «вісімдесятників»: поет не сприймає «самотність-бездомність», для його ліричного суб'єкта важливим є відчуття кровної причетності до малої батьківщини, до рідної природи, до сакрального світу Бога. У вірші «Опівнічна ріка... А на світанку...» І. Римарук певним чином полемізує з Є. Маланюком, відштовхуючись від його слів «Час, Господи, на самоту і покору» (вони винесені як епіграф до вірша). «Вісімдесятник» не приймає тези «пражанина» про покору нав'язуванням ззовні обставинам. Порятунком від самотності як Божої благодаті є віра і духовність – вона потрібна ліричному суб'єкту як засіб спілкування з вищими силами, як надія на очищення від гріховності: «В таблицях віщих не бува повтору, / не затремтить перо в руці Творця: / нарешті впише самоту й покору... / Иди – не на Голготу стежка ця» [11, с. 143]. В естетичному вираженні екзистенціалу самотності простежується парадоксальність поетичного мислення І. Римарука, що посилюється несподіваним зображенням Сина Божого у стані самотності: «множинна зірка Віфлеєму – / та кожен син / якого ми не впізнаємо / іде один» [11, с. 171]. Ліричний суб'єкт певною мірою нагадує Спасителя: він приречений на самотність, живиться її цілющою силою, просячи у Бога найвище для себе благоденство – можливість осмислити пройдений шлях, з метою самопізнання рушає в дорогу, в якій сподівається отримати бажану самоту. Прийом парадокса не лише посилює внутрішню суперечність поетичної думки, а й наближає вірші І. Римарука до античних апорій завдяки акцентуванню ситуацій, позбавлених розв'язання [5, с. 181]. Для ліричного суб'єкта невирішеною лишається дилема між сприйняттям самотності як Божої благодаті та усвідомленням її руйнівної сили.

У вираженні мотиву самотності простежуються переклики між текстами І. Римарука і Р. М. Рільке. Попри суголосність мотивів, лірика австрійського поета вирізняється відмінними

смысловими акцентами: у Р. М. Рільке відсутній екзистенціаль космічної самотності. Поет-модерніст зображує самотність як наслідок конфлікту індивіда з ворожим абсурдним світом, як розрив кровного зв'язку з малою батьківщиною: «У самоті останній дім села, / неначебто останній на землі». Самотність спричинена втратою домівки, її образно-метафоричним означенням постає «лише місточок», що, як тонка нитка, пов'язує індивіда з минулим. Якщо І. Римарук надає перевагу самотності як Божому дару, то у Р. М. Рільке домінує мотив самотності-бездомності, що призводить до руйнування особистості ліричного суб'єкта: в його житті панують «імла», «смертна хлянь»: «Тим, хто село покинув, темне тло, / блукання і, напевно, смертна хлянь» [13, с. 35]. Водночас Р. М. Рільке вважав, що у стані самоти душа людини очищується, через вогонь «останнього болю» і страждання відбувається її зцілення: «Я чистий, без прийдешнього, нема / в огнях страждання – у жахному тливі – / прийдешнього, вогні палахкотливі / в німотнім серці, просторінь німа. / Той, хто згоряє звільна, – то ще я? / Всі спомини далекі й негучні. / Життя, життя: усе вдалечині. / Я сам. І ця вогненна течія» [13, с. 259]. У стані болю індивід Рільке переживає і миті прозріння, і сум'яття: його обличчя «то тьмяне, то ясне», то стає «кам'яним». Отже, болем лікується душа самотника, яка, пізнавши страждання, може «проростити» вежі у власному серці: «Ні, з мого серця бути вежі, / не для мене визначено пруг: / там, де біль, де збільшувано межі / болю й невимовності навкруг» [13, с. 169]. Вірші поета («Самотній», «Останній болю, увійди у тіло...») – це ненастанний пошук відповіді на питання: що є самотність у житті індивіда? У чому її сенс?

Необхідною умовою самотності у ліриці І. Римарука є тиша і мовчання. Т. де Шарден у праці «Феномен людини» акцентував увагу на значущості саме внутрішнього світу окремої людини. На думку філософа, першопочатком будь-якого суспільства є душа конкретної людини, її психологічний світ. Є значна кількість людей, здатних до рефлексії, це «набута свідомістю здатність зосереджуватися на самій собі» [16, с. 136]. У низці віршів І. Римарука самотність прочитується як Божа благодать, як спонука до творчості, що супроводжується переживанням душевного болю, тиші, мовчання. Справжній поет в І. Римарука завжди приречений на самотність і самозаглиблення, а необхідною умовою творчості є мовчання. У студії послуговуємося трактуванням цієї категорії М. Зубрицької, яка зауважила: «мов-

чання у феноменологічному та онтологічному сенсі є атрибутом простору вічності, в якому можливий діалог живих із мертвими за допомогою письма, книги. Тобто мовчання, як і письмо, стає комунікативною одиницею. Тому мовчання однаково можна розглядати й як комунікативну перерву, й як комунікативний розрив чи комунікативне непорозуміння» [6, с. 169].

Поет сповідує «мовчазну самотність», яка для ліричного суб'єкта є шляхом до самопізнання. Вірш «*Не світи! – бо на світло твоє...*» сповнений внутрішнього драматизму, в розгортанні ліричного сюжету простежується поетична антиномія: з одного боку, «мовчання» є запорукою високого творчого злету, досягнення гармонії у спілкуванні з Богом, а з іншого боку, ліричний суб'єкт відчуває руйнівний тиск «обезлюднілого слова», відчуження від «живого» світу людей, прагнучи подолати «скло мовчання», протиставити йому своє «слово» і «світло». Він нагадує жертвовного Ікара, що летить на вогонь: «*Не світи! – бо на світло твоє / позлітались метелики тиші, / обгорять – і рука розіб'є / скло мовчання і слово напише*» [11, с. 46]. Роздвоєння душі Поета автор передає за допомогою метафоричного образу «обгорання» «метеликів тиші». «Мовчання» стає «склом», руйнує душу, сумління поета, тому він обирає шлях тяжкої покути – говорити і бути покараним за Слово в умовах суспільної несвободи. Цю думку автор увиразнює оригінальним метафоричним висловом: ліричний суб'єкт, починаючи говорити, «*пораниться скалкою болю, / без якого назвати себе / неспроможні ні Слово, ні доля*» [11, с. 46]. Філософічність поезії І. Римарука стає виразнішою завдяки прийому прихованої антиномії, яка прочитується у глибинах підтексту: проаналізований вище вірш та йому подібні містять метафоричні образи, які акцентують два взаємовиключні твердження, кожне з яких окремо сприймається як логічно достовірне [4, с. 73].

У контексті духовної ситуації в Україні у 80–90-х рр. ХХ ст. актуальним стає мотив «озвученого» мовчання, оскільки Поет має донести свої ідеї до так званого «загалу», тобто до кожної людини, якій не байдужа доля нації: «*Говори! / Чому ти німуєш? / Може, ти роками здригався / від кожного стукоту в двері?... / А може, найжджає на тебе, / немов кінокамера, / хвала / за оте однеєкє слівце, – / і, щоб ушляхетнити кадр, / із пам'яті / зайвину / вишкрібаєш, наче кров із долівки? – / Чи не тому твій дух / мовчазний такий і затятий, / ніби ляльковий Кар-*

мель / у відреставрованій вежі-музеї, – / руками не чіпати!» [11, с. 100]. Ліричний суб'єкт І. Римарука (у ньому вгадується збірний образ українських поетів радянської доби) вимушено мовчить роками, переживаючи руйнівний вплив страху, відчаю, перебуваючи у стані «німоти». Водночас мовчання стає поштовхом до сковородинівського пізнання світу, осмислення свого місця у ньому. Тому навіть у ситуації нав'язуваного мовчання Поет зберігає свою самоідентичність, цілісність своєї самості («затятий дух»). Слова з поезії *«Іди, поки падає сніг» «тяжко мовчати»* [11, с. 100] можна вважати епіграфом до всієї філософської лірики І. Римарука.

У вираженні екзистенціалів тиші, мовчання автор вдається до парадоксальності художнього мислення: простежується тяжіння до гри слів, естетично наснаженої тавтології, майстерної евфонії, градації: *«Самовитіє самота, / сумовитіє найсамотіша... / На мої білостінні міста / впала темна утомлена тиша – ніби тінь від хреста»* [11, с. 194]. Ключовим словом наведеного тропа є сум, що асоціюється з темінню, втомою, тишею, тінню. Вірш *«Нікогісінького не візьму...»*, як і всі попередні, містить внутрішню антитезу: «самовита самота» й «утомлена тиша» протиставлені «мелодії молодій», яка своєю силою асоціюється із підводними водами: *«я зйду, як під землю вода, – / лиш твоє освітила б звучання / золота коляда»* [11, с. 194]. У поезії І. Римарука «мовчання» може супроводжуватися або цілковитою тишею, або ж наповненістю простору спектром звуків, голосів, звуками, які в сукупності ще більше посилюють нездоланне бажання самоти і мовчання, пригнічують бажання висловитися.

У творчості І. Римарука, згідно зі вченням Г. Сковороди, особистість завдяки самотності досягає гармонійної цілісності внутрішнього світу, її буття перетворюється на постійну протидію зовнішньому середовищу, що в умовах руйнування радянської епохи стійко асоціюється з протистоянням тоталітарній державі. Звернімося до вірша *«Трепета»*, в якому означені екзистенціали набули оригінального метафоричного вираження. У світі, де мешкає ліричний суб'єкт, панує цілковита пустка, і лише «трепета» своїм шелестінням порушує цей застиглий спокій: *«Здавалося б, утік: / до цього звору / ні крик не доліта, ні суєта. / На темній глищі – / навперейми зору – / палахкотить трепета золота...»*. Душу самітника лікує цілюща тиша, яка дає можливість зануритися у самоспоглядання, самоочищення, пошуки такої необхідної Істини. Водночас «тиша» завдає і болю, оскільки

загострюються душевні травми, а пережите стає особливо пекучим і непроминальним: *«і – спалює розчулення хвилини: / обвалюється спокій, / мов стіна, / і – як на репетиції Фелліні – / уже не крик, а тиша / розпина»*. Самітник у поезії І. Римарука *«Народжений у віці хіросім»*, біль його душі асоціюється зі «страшним судом», а в метафоричній площині – з «палахкотінням» листочків трепети: *«... Палахкотить трепета. / Поруч з нею / в тоненькій палітурці / тліє біль...»* [11, с. 52].

У художньому вираженні екзистенціальних мотивів простежується еволюція: у збірках *«Діва Обида»*, *«Сльоза Богородиці»* домінує екзистенціал самотності як Божої благодаті, необхідної умови творчості. Наскрізною є сковородинівська ідея самопізнання через усамітнення. Натомість у передсмертній збірці *«Бермудський трикутник»* на повен голос починає лунати мотив самотності як покари, як вияву болю та відчаю. Ключовими стають концепти філософії М. Гайдеггера, який трактував самотність амбівалентно: для мислителя самотність – це і позитивний модус, оскільки містить надію на духовне відродження, творче піднесення, воскресіння після занепаду, і водночас негативний сенс: людина у стані самотності переживає емоції страждання, болю, відчаю, страху, тугу за гармонією [15, с. 120–121]. У п'ятому розділі праці *«Буття і час»* М. Гайдеггер довів, що у повсякденному бутті людини важливого значення набуває модус *«я сам»* (В. Бібіхін переклав цей термін як *«самість»*). Філософ вважав, що *«людино-самість»* є ключовим поняттям екзистенції, оскільки саме в ньому закладені основи сенсу буття, істинної сутності душі індивіда, його справжність, неподібність на інших. Самість М. Гайдеггер тлумачив нерозривно від категорії болю, стверджуючи, що без болю не може бути справжнього Поета: *«Вбогим є цей час, оскільки йому бракує неприхованості сутностями болю, смерті і любові. Вбогим є вже саме це Вбоге, бо розкриваються такі обшири сутності, в яких біль, смерть і любов є взаємозалежні»* [1, с. 255]. Переживаючи самотність, ліричний суб'єкт І. Римарука вчиться не лише долати біль, а й бачити та любити красу довколишнього життя. У триптиху *«Грудень»* поет перестає боятися смерті, він забуває про світ, *«який прикрий мов оже-ледця / розцяцькований наче мертва ялінка»*. Самотність уже не надихає на творчість, вона посилює відчуття болю, страждання, тому той *«зимовий шриффт ніби дрiт / пробиває задубілого аркуша / наскрізь»*. Замість рідної домівки, що є наскрізною в перших збірках, у *«Бермудському*

трикутнику» постає чужа «уявна оселя», в якій «стовбичить / уявна шафа із кістками». Поет прагне вгамувати нестерпний біль спогадами про минуле, в якому було місце і квітам – утіленню краси та любові: «болить а згадую / гіацинти й магнолії / троянди і хризантеми...». «Живим» квітам у вірші протиставлені «пластикові соняхи / що цвіли на дерев'яних полях». Квіти – це душа Поета, спрагла до творчості та любові. А пластик символізує кризу творчості, «хворобливу самотність», яка не лікує, а роз'ятрює душевні рани. Прагнучи передати взаємозв'язок людини і природи, відтворюючи метаморфози, яких обом довелося зазнати, І. Римарук удається до художнього паралелізму: «серце моє засихає мов хліб / засинає мов пєс / під чужими дверима» [12, с. 75]. Але це не свідчить про остаточну зневіреність ліричного героя, адже сповнений сумнівів він сподівається на краще. Метафори «роздираються стежки», «ширєє запах кременя», «роздирається тіло», «божевілля чигає», «чигає омана криниці» посилюють медитативний настрій, що зумовлює загострення відчуття переживання болю ліричним суб'єктом. Проте навіть краса не може загоїти душевний біль, притлумити біль серця. Образ Поета в ліриці – це образ хранителя духовних цінностей людства, образ жертви, адже справжня творчість – це завжди страждання, біль.

Якщо у попередніх книжках ліричний суб'єкт І. Римарука ще мав сили і насагу змагатися з руйнівним впливом самотності, протиставляти йому активну життєву позицію, творчу пристрасть через звернення до Бога, то в останній прижиттєвій збірці («Бермудський трикутник») індивід виступає кволою, слабівільною жертвою, яка приречено сприймає свій програш у протиборстві зі світом абсурду: «ну поразка в цьому світі ти програв / в тому світі між смаколиків приправ / фоліантів манускриптів прибамбасів / ти кохався віришував і вар'ював / воював із вітряками вчивсь у трав / але світ тебе матолка віддубасив / остогидли золоті ворота й вал / ти поїдеши на опівнічний вокзал / рушить потяг і шукайте в сїні голку / нумерація вагонів з голови / нумерація агоній з булави / отже слухай оголошення маточку» («Наромпненіє од...») [12, с. 72]. Самотність здолала людину, яка відчула себе зайвою, непотрібною, а сам світ постав ворожим простором, сповненим дисгармонії та химерних сценок із репертуару «театру маріонеток»: «Марно на ніжку свою налягав – / Я в цьому світі завжди нелегал. / Світ катувань, канонад, клоунад... / Повний обвал» («Uber alles») [12, с. 69]. У такому

стані рятує вже не самотність, а сподівання смерті: «Життя упало, наче хрест із пліч» («Стигми») [12, с. 92]. Самотність для ліричного суб'єкта із дару Божого перетворюється на «тяжкий хрест», безальтернативне штовхання сізифового каменю, приречений шлях до невблаганного кінця.

У збірці тягар самоти гіперболізується, навіть нагнітається: «мені без тебе самотньо / в нічному верблюжому димі / в ранковій заплутаній ковдрі». Безмір самоти тисне на індивіда: «мене обвиває / нетутешньою срібною ниткою / павучок сиротливий / мені відлітається / в небеса безіменні / пливеться в ріках підземних». Ліричний суб'єкт відчуває себе нікому не потрібним, зайвим, викинутим у маргінальний простір: «я потрібен тільки воді / тільки старому вину / тільки маленькому дереву» («A lady galled death») [12, с. 56]. Простежується філософська ідея М. Гайдеггера про буття як вагання і ризик. Мислитель зауважив: «Буття взагалі є цілковитим ваганням і ризиком. Воно зважає нас, людей... Сущє тому і є самозвужуюче, залишене на ризик-вагання... Буття сущого є ризик [2, с. 123]. Поет у ліриці І. Римарука не позбавлений сумнівів, вагань і навіть розпачу. Однак сумнів і вагання для Поета не є злом. В І. Римарука гайдеггерівська концепція метафорично втілюється в образі зятятого гравця, для якого кожна гра – ніби поклик долі: «Інфанта – це принцеса. Принц – інфаркт: / Гра в серце – то забава гонорова. / Останню дістає колоду карт, / Розпиляну на криж, на крик, на дрова». Проте гра приносить тільки тимчасове полегшення, вагання, туга і біль не тамуються, тому душу ліричного суб'єкта опановують «туга вечорова», «безконечна самота» («Pardonnez-moi») [12, с. 83]. У переживанні самотності додаються невластиві попередній ліриці мотиви страждання, страху, відчаю, душевного сум'яття, що художньо виражаються через таке природне явище, як безупинний плин водяних потоків у підземних лабіринтах. З'являється несподіваний метафоричний образ «Pardonnez-moi»: це поети-самітники, схимники-інтроверти, які зневірилися в ідеалах і сприймають самотність уже не як благодать, а як кару Божу.

Висновки і пропозиції. Таким чином, поезія І. Римарука виявляє високий ступінь екзистенціального філософування, що пояснюється приналежністю автора до покоління 80-х рр. ХХ ст., яке в складних умовах зміни культурних епох прагнуло заповнити значні лакуни у світоглядно-естетичній площині. Екзистенціальний дискурс засвідчив модерністський тип мислення поета, його прагнення творчо розвинути напрацювання у цій царині

національних поетів (Б.-І. Антонича, Т. Осьмачки, Є. Плужника), філософа Г. Сковороди, а також інтегруватися у світовий культурний контекст. Першопричиною активізації філософських мотивів у поетичних текстах І. Римарука стало руйнування канонів «соцреалізму», що сприяло модернізації естетичної свідомості та вивільненню її з-під тиску ідеологічних догм. Діалог поета з філософією екзистенціалізму в художній площині реалізувався як трансформування найвідоміших екзистенціалів – самотності, тиші, мовчання, болю тощо. У творчості 80–90-х рр. ХХ ст. домінує художня модель «самотність як Божа благодать», необхідний шлях до

Бога, джерело творчого натхнення. У ліриці початку ХХІ ст. починає звучати невластивий поету-естету мотив самотності як кари Божої, що спричинює руйнування людської особистості: тривале перебування у стані тиші й самотності призводить до того, що індивід починає боятися світу, свого призначення в ньому, стає пасивним, кволим, втрачає своє «Я», самототожність. Поезія І. Римарука є перспективною щодо герменевтичного тлумачення основних екзистенціалів. Окрім проаналізованих, варто зосередитися на таких: відчуження особистості від абсурдного світу; конфлікт індивіда з суспільством; онтологізація смерті тощо.

Список літератури:

1. Гайдеггер М. Гельдерлін і сутність поезії. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. 2-ге вид., доповн. Львів : Літопис, 2002. С. 250–261.
2. Гайдеггер М. Що таке метафізика? Читанка з історії філософії: у 6 кн. / за ред. Г. Волинки. Київ : Довіра, 1993. Кн. 6: Зарубіжна філософія ХХ ст. 239 с.
3. Герасим'юк В. Була така земля : Вибране / вст. ст. І. Дзюби. Київ : Факт, 2003. 392 с.
4. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
5. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
6. Зубрицька М.: Номо legens: читання як соціокультурний феномен. Львів : Літопис, 2004. 352 с.
7. Ільницький М. Багатогранність єдності: проблемно-стильові тенденції сучасної української поезії. Київ : Дніпро, 1984. 240 с.
8. Лабиринты одиночества / пер. с англ.; сост., общ. ред. и предисл. Н. Покровского. Москва : Прогресс, 1989. 624 с.
9. Мовчан М. Самотність як полівекторний феномен: філософсько-антропологічний дискурс. *Філософські обрії*. 2008. № 20. С. 124–137.
10. Моренець В. Сучасна українська лірика: модель жанру. *Сучасність*. 1996. № 6. С. 90–100.
11. Римарук І. Сльоза Богородиці: поезії. Київ : Дніпро, 2007. 397 с.
12. Римарук І. Бермудський трикутник: книга триптихів / післясл. В. Герасим'юка. Київ : Брама, 2007. 112 с.
13. Рільке Р. М. Сто поезій / пер. з нім. М. Фішбейна. Київ : Либідь, 2012. 272 с.
14. Сковорода Г. Твори: у 2-х т. / пер. зі староукр. та прим. М. Кашуби, В. Шевчука. Київ : АТ «Обереги», 1994. Т. 2. 480 с.
15. Хайдеггер М. Бытие и время: статьи и выступления / пер. с нем. Москва : Ад Маргинем, 1997. 452 с.
16. Шарден де Т. Феномен человека / предисл. Б. Старостина ; пер. с франц. Н. Садовского. Москва : Наука, 1987. 239 с.

Anisimova N. P. “IN THIS WORLD WHERE YOU ARE NOT...”:

ARTISTIC VERSION OF EXISTENTIAL MOTIVES IN IGOR RYMARUK'S LYRICS

The article examines the main aspects of the philosophical and artistic embodiment of the loneliness motive in Igor Rymaruk's poetry, the representative of the 1980s generation. The object of the research was the collections of poems “Virgin – Resentment”, “Tear of the Virgin”, “Bermuda Triangle”. The theoretical and methodological basis of the study became the works of existentialist philosophers Martin Heidegger, Teilhard de Chardin, a national thinker Grygory Skovoroda. The features of the author's interpretation of loneliness motives, quietness, silence, pain have been considered, their role in the embodiment of the ideological concept of poetic works has been highlighted. The artistic function of the most important techniques of poetics – metaphoric, paradoxical, aesthetic tautology, euphony, gradation – has been determined. The image of the lyrical subject – the Poet-introvert, for whom loneliness is a necessary condition of creative ecstasy – has been characterised. The aesthetic originality and artistic peculiarity of a number of I. Rymaruk's poetic texts has been determined.

The evolution has been traced in the development of loneliness existential. In the lyrics of the 1980s–90s, the motive of “cosmic loneliness” prevails as God's grace, a necessary condition for creative inspiration, the organic unity of the lyric subject with the world of nature. In the last (published during the author's lifetime) collection “The Bermuda Triangle” sounds the motive of loneliness as a punishment of the Lord, a manifestation of pain and despair; the lyrical subject does not have the spiritual strength to compete with

---

the destructive influence of loneliness, to oppose it with an active life position; in competition with the world, he appears defeated, humbly awaiting unforgiving death. The categories of silence, quietness, pain, inextricably have been analysed linked with the existential of loneliness. In the context of the spiritual situation in Ukraine in the 80s–90s, the motive of the “voiced” silence is relevant. “Silence” in I. Rymaruk is filled with voices and sounds, passion and emotions. Similar and distinctive features have been traced in the aesthetic embodiment of loneliness motive between the works of I. Rymaruk and an Austrian poet R. M. Rilke.

Key words: lyrics, motive, existential, loneliness, quietness, silence, paradox, poet-introvert, lyric subject, euphony, evolution.